

บทคัดย่อ

ข้อตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights - TRIPS) เป็นข้อตกลงซึ่งกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่ประเทศภาคีสมาชิกขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization - WTO) จะต้องปฏิบัติตาม โดยข้อกำหนดหนึ่งในข้อตกลงดังกล่าว กำหนดให้ประเทศภาคีสมาชิกจะต้องให้ความคุ้มครองแก่การประดิษฐ์ในทุกสาขาเทคโนโลยีด้วยการออกสิทธิบัตรให้แก่การประดิษฐ์เหล่านั้น ทั้งนี้การให้สิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์นั้นมีแนวคิดพื้นฐานมาจากการพยายามสร้างความสมดุลระหว่างการให้ความคุ้มครองผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวมกับการให้ความคุ้มครองผลประโยชน์ของปัจเจกชน นั่นก็คือ ส่งเสริมให้มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยแลกกับการได้รับเอกสิทธิ์เกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์นั้นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้เวลาแก่ผู้ทำการประดิษฐ์คิดค้นได้แสวงหารายได้จากสิ่งประดิษฐ์ของตน

อย่างไรก็ดี เมื่อเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นยารักษาโรคแล้วเราไม่อาจมองในมุมของเรื่องเศรษฐศาสตร์แต่เพียงอย่างเดียวได้ เพราะยารักษาโรคเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ โดยปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือปัญหาในเรื่องของการเข้าถึงยารักษาโรคของผู้ป่วยในประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาและกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุดที่ประชากรส่วนใหญ่มักมีรายได้ไม่เพียงพอในการจ่ายค่ายารักษาโรคที่จำเป็นแต่มีราคาแพงได้ ทั้งนี้สาเหตุหนึ่งที่ยารักษาโรคในปัจจุบันมีราคาแพงขึ้น โดยเฉพาะในโรคที่ยังไม่มีทางรักษาให้หายขาดได้ เช่น โรคเอดส์ โรคหัวใจ หรือโรคมะเร็งที่มักเกิดขึ้นบ่อย ๆ เช่น วัณโรค มาลาเรีย เป็นต้น ก็เนื่องมาจากการให้สิทธิบัตรตามข้อกำหนดของข้อตกลง TRIPS โดยมองว่ายารักษาโรคเป็นสิ่งประดิษฐ์เช่นเดียวกับสิ่งประดิษฐ์อื่น ๆ ทั่ว ๆ ไป

ในประเทศไทยเองก็มีปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ป่วยโรคเอดส์ซึ่งต้องพึ่งพายาหลายขนานอย่างต่อเนื่องเพื่อต่อสู้กับเชื้อโรคที่มีการพัฒนาตนเองให้ดื้อยาอยู่ตลอดเวลา และผู้ป่วยเหล่านี้ส่วนใหญ่มักจะมีฐานะยากจน ไม่สามารถจ่ายค่ายาที่มีสิทธิบัตรราคาแพง ๆ ได้ ครั้นประเทศไทยจะใช้มาตรการตามอำเภอใจเพื่อจะทำให้ผู้ป่วยสามารถเข้าถึงยาในราคาที่ถูกลง เช่น ยกเว้นไม่ให้ความคุ้มครองแก่สิทธิบัตรยารักษาโรค ก็ไม่อาจกระทำได้ เนื่องจากการขัดต่อพันธกรณีตามข้อตกลง TRIPS ในฐานะประเทศภาคีสมาชิกขององค์การการค้าโลก

แต่อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วว่าข้อตกลง TRIPS เป็นเพียงข้อตกลงที่กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา โดยกำหนดเพียงหลักการกว้าง ๆ เอาไว้เท่านั้น

ดังนั้นประเทศไทยจึงสามารถใช้ความยืดหยุ่นต่าง ๆ ที่มีภายใต้หลักการเหล่านั้นของข้อตกลง TRIPS โดยอาศัยการตีความ และแนวปฏิบัติที่เคยมีมาแล้ว ประกอบกับมติต่าง ๆ ขององค์การการค้าโลกที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะนำมาส่งเสริมและแก้ไขปัญหาในการเข้าถึงยารักษาโรคของผู้ป่วยในประเทศไทยได้โดยไม่เป็นการขัดหรือแย้งต่อพันธกรณีภายใต้ข้อตกลง TRIPS และองค์การการค้าโลก

ทั้งนี้ความยืดหยุ่นเหล่านั้นได้แก่

- การตีความนิยามของคำว่า “การประดิษฐ์” ว่าไม่รวมถึงการค้นพบ เพื่อป้องกันมิให้มีการจดสิทธิบัตรมากเกินไปจนจริง

- การใช้ข้อยกเว้นของสิ่งนี้อาจขอรับสิทธิบัตรได้ โดยถือว่าการใช้ (use) ไม่ว่าจะเป็นการใช้โดยมีข้อบ่งชี้ถึงสรรพคุณทางยาเป็นครั้งแรกหรือครั้งอื่น ๆ เป็นกรรมวิธีในการบำบัดรักษาโรคและไม่อาจขอรับสิทธิบัตรได้

- การกำหนดเงื่อนไขในการใช้ข้อยกเว้นเพื่อการค้นคว้าและทดลอง โดยเพิ่มเติมเงื่อนไขว่าจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมด้วย เพื่อส่งเสริมให้เกิดการค้นคว้าและทดลองพัฒนายารักษาโรคใหม่ ๆ ให้มากขึ้น

- การใช้มาตรการบังคับใช้สิทธิเพื่อป้องกันหรือบรรเทาการขาดแคลนยารักษาโรคตามที่กำหนดไว้ในข้อตกลง TRIPS และปฏิญญาโดฮาว่าด้วยข้อตกลง TRIPS กับสาธารณสุข และการแก้ไขเพิ่มเติมเงื่อนไขของการใช้มาตรการบังคับใช้สิทธิให้เป็นไปตามมติในการแก้ไขเพิ่มเติม Article 31bis ของข้อตกลง TRIPS

- การนำเข้าชื้อนยารักษาโรค โดยการเลือกใช้รูปแบบของการระงับสิ้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิบัตรแบบระหว่างประเทศ (international exhaustion) เพื่อเปิดโอกาสให้มีการนำเข้าชื้อนยารักษาโรคที่มีราคาถูกกว่ามาจากต่างประเทศ

ซึ่งในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะได้กล่าวถึงหลักการในการให้ความคุ้มครองแก่สิทธิบัตรยารักษาโรคภายใต้ข้อตกลง TRIPS ความยืดหยุ่นต่าง ๆ ที่มีภายใต้ข้อตกลงดังกล่าว มติขององค์การการค้าโลกที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเสนอแนะถึงแนวทางในการปรับใช้และตีความ ตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศไทยเพื่อให้สามารถนำความยืดหยุ่นเหล่านั้นมาใช้ได้อย่างสอดคล้องกับข้อตกลง TRIPS อีกด้วย